

### Литература

1. Программа по развитию агропромышленного комплекса в Республике Казахстан на 2013-2020 годы (Агробизнес – 2020). 2012. // <http://strategy2050.kz>. (дата обращения: 25.08.2016).
2. Сапарбекова А.А., Журавлев Г.Н., Ногаев Т.Б. Функциональный комбинированный кисломолочный продукт // Молочная промышленность. 2012, №2, - С70-71.
3. Птуха А.Р., Мерзлякова Т.А. Российский рынок мороженого // Молочная промышленность. 2013, №1, - С. 75.
4. Шарманов Т.Ш., Жангабылов А.К. Лечебные свойства кумыса и шубата / Алма-Ата: Ғылым, 1991. - 176 с.
5. Федотова М.А. Производство мороженого с функциональными свойствами // Молочная промышленность. 2007, №2. – С.61-62.

Кикебаев Н.А., Аканова А.Б., Диянова Ж.Ж.

### БИЕ СҮТІ БАЛМҰЗДАҚ ДӘРУМЕНІ ҚҰРАМЫ

#### *Аңдатпа*

Мақалада бие сүтпен балмұздақ өндіру технологиясын әзірлеу бойынша зерттеулер нәтижелері. Зерттеулер жылдары 2015-2016 жүргізілді. Департамент университетінің «Мал шаруашылығы өнімдерін өндіру және өңдеу технологиясы» АҚ «С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті» және Көкшетау қаласында ЖШС «Гормолзавод» (Қазақстан).

**Кілт сөздер:** азық-түлік, бие сүті, балмұздақ, витаминдер.

Kikebayev N., Akanova A., Diyanova Z.

### VITAMIN COMPOSITION OF MARE'S MILK ICE CREAM

#### *Annotation*

The results of studies on the development of production technology of ice cream with mare's milk. The studies were conducted in the years 2015-2016 at the Department of «Technology of production and processing of livestock products» JSC «Saken Seyfullin Kazakh Agrotechnical university» and at the LLP «Gormolzavod" in Kokshetau (Kazakhstan).

**Keywords:** food, mare's milk, ice cream, vitamins.

ӘОЖ 632:082.14

Күлмесханқызы Т., Заманбеков Н.А., Турыспаева Ш.Д.

*Қазақ ұлттық агралық университеті*

### ТІКЕНЕКТІ ШОМЫРТ (PRUNUS SPINOSA) ДӘРІЛІК ӨСІМДІГІНЕН ДАЙЫНДАЛҒАН ТҰНБАНЫҢ БҰЗАУЛАРДЫҢ ДИСПЕПСИЯ АУРУЫНА ҚАРСЫ ЕМДІК ТИІМДІЛІГІ

#### *Аңдатпа*

Мақалада тікенекті шомырт өсімдігінен дайындалған тұнбаның бұзаулардың диспепсия ауруына қарсы емдік әсері туралы мәліметтер келтірілген. Зерттеу барысында

алынған деректер аталған өсімдік тұнбасын кешенді түрде қолдану диспепсия ауруымен ауырған бұзауларға тиімді емдік әсер ететіндігі және олардың салмақ қосу көрсеткіштерін айтарлықтай жоғарылатуға септігін тигізеді.

**Кілт сөздер:** өсімдік, тұнба, фитопрепарат, диспепсия, резистенттілік, доза.

### **Кіріспе**

Қазіргі таңда ауыл шаруашылығы жануарларының резистенттілігін арттыру, өсіп-даму функциясын жақсарту, сонымен қатар олардан сапалы, әрі жетілген төл алу және де Республика тұрғындарын сапалы мал өнімдерімен қамтамасыз ету қазіргі кезде мемлекетімізде ең бір өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Ауыл шаруашылығы жануарларында, оның ішінде төлдер арасында ас қорыту жүйесі аурулары, оның ішінде диспепсия, жиі кездеседі, ол көптеген негативті факторларға тікелей байланысты, атап айтқанда, күтіп-баптау ережелерінің тиісті деңгейде сақталмауы, зоогигиеналық шаралардың дұрыс жолға қойылмауы, азықтандыруының тиісті талаптарға сәйкес келмеуі ж. т.б. [1, 2]

ҚР АШМ-нің статистикалық деректерінің мәліметі бойынша жануарлардың ас қорыту жүйесі ауруларынан өлім-жітім 7-18 %-ға дейінгі аралықты қамтиды.

Қазіргі кезде жануарлардың ас қорыту жүйесі ауруларын емдеу мақсатында көптеген дәрі-дәрмектер қолданылады, ал олардың басым көпшілігі әр түрлі топтағы антибиотиктер, сульфаниламидтік препараттар, нитрофурандар және басқа да антибактериалды препараттар болып табылады. Бұл дәрі-дәрмектердің басым көпшілігі шетелдік фармацевтикалық зауыттарда өндіріледі, сондықтанда олардың нарықтық бағасы да тым жоғары болады.

Шипалық және фармакотерапевтік қасиеті бар өсімдіктермен емдеу мәселесі бүгінгі таңда өзіндік назар етуді талап етеді, себебі дәрілік өсімдіктерді медицина және ветеринария саласында пайдалану елімізде жыл сайын кең қанат жайып келеді. Ол бір жағынан түсінікті де, себебі қазіргі уақытта емдік мақсаттар үшін пайдаланылатын дәрі-дәрмектердің басым көпшілігін өсімдіктер әлемі құрайды. Осы тұрғыдан отандық фармацевтикалық және ауылшаруашылығы саласында еңбек ететін ғалымдар мен мамандар жоғарыда аталған мәселені жүйелі түрде іске асыру мақсатында біршама жұмыстар атқаруда [3, 4, 5, 6].

Емдік қасиеті бар өсімдіктер қатарына тікенекті шомырт (*Prunus spinosa*) дәрілік өсімдігін жатқызуға болады. Бұл өсімдіктің құрамы әр түрлі фармакологиялық және биологиялық белсенді заттарға өте бай болып келеді, атап айтқанда органикалық қышқылдар, пектиндер, көмірсулар, клетчатка, азот қосылыстары, қантты заттар (фруктоза, глюкоза), кумариндер, ілік заттар, стероидтар, флавоноидтар, гликозидтер, майлар, сонымен қатар С, Е, А, Р витаминдері, минералдық тұздар.

**Мақсаты.** Тікенекті шомырт дәрілік өсімдігінен дайындалған тұнбаның диспепсия ауруына шалдыққан бұзауларға қарсы кешенді емдік тиімділігін анықтау.

Аталған мақсатты іске асыру тұрғысында төмендегідей міндеттер қойылды:

1. Тікенекті шомырт дәрілік өсімдігінен 1 : 10 қатынасында тұнба дайындау.
2. Өндірістік жағдайда дайындалған фитопрепаратты диспепсия ауруымен ауырған бұзауларға кешенді түрде қолдану.
3. Фитопрепараттың бұзаулардың өсіп-даму функциясына әсерін анықтау.

### **Материалдар мен әдістер**

Біздің өндірістік – тәжірибе жұмыстарымыз диспепсия ауруымен ауырған 30 бас бұзауға жүргізілді. Қойылған мақсатқа сәйкес біз аналог принципі негізінде 3 топ құрдық (жасы, салмағы, азықтандырылуы, күтіп-бапталуы бірдей). Өндірістік тәжірибе жұмыстары Алматы облысы, Талғар ауданына қарасты «Алипов Т» жеке шаруа қожалығында жүргізілді.

1-ші тәжірибе тобындағы бұзауларға ауыз қуысы арқылы күніне 2 - 3 рет 70-100 мл мөлшерінде тікенекті шомырт өсімдігінен дайындалған тұнбаны, регидрат ерітіндісі 50-100 мл/кг тәулігіне 2 рет ауыз қуысы арқылы ішкізілді және гендевит поливитамині берілді;

2-ші тәжірибе тобына ауыз қуысы арқылы тетраветин-500 антибиотигі 20-40 мг/кг мөлшерінде, регидрат ерітіндісі 50-100 мл/кг және гендевит поливитамині берілді;

3-ші тәжірибе тобына тетраветин-500 және гендевит поливитамині берілді.

Тәжірибе тобындағы бұзаулардың орташа тәуліктік және абсолютті салмақ қосу көрсеткіштерін анықтау мақсатында

#### **Зерттеу нәтижелері және талдау**

Зерттеу нәтижелері 1-ші кестеде көрсетілген. Алынған зерттеу нәтижелері 1-ші тәжірибе тобындағы емделген 10 бұзаудың барлығы аурудан толық жазылғандығы анықталды, аурудың орташа өту ұзақтығы  $5,1 \pm 1,2$  тәулікті құрады, емдеудің алғашқы 3 тәулігі ішінде ауырған 10 бас бұзаудың екеуі (20%); 3-7 тәуліктен кейін бесеуі (50%); 7-10 тәуліктен кейін үшеуі (30%) толық жазылды, аурудан айығу көрсеткіші 100 % болды.

1-кесте. Тікенекті шомырт өсімдігінен дайындалған тұнбаның диспепсия ауруына шалдыққан бұзауларда қарсы емдік тиімділігі

| Көрсеткіштер                         | Топтар             |                    |                    |
|--------------------------------------|--------------------|--------------------|--------------------|
|                                      | 1-ші тәжірибе тобы | 2-ші тәжірибе тобы | 3-ші тәжірибе тобы |
| Бұзаулардың саны                     | 10                 | 10                 | 10                 |
| Аурудан айыққаны : бас               | 10                 | 8                  | 6                  |
| %                                    | 100                | 80                 | 60                 |
| Ауырудың орташа өту ұзақтығы, тәулік | $5,1 \pm 1,2$      | $7,2 \pm 1,5$      | $9,1 \pm 1,6$      |
| 1-3                                  | 2                  | -                  | -                  |
| 3-7                                  | 5                  | 4                  | 2                  |
| 7-10                                 | 3                  | 4                  | 4                  |
| Өлімге душар болды, бас              | -                  | 2                  | 4                  |
| %                                    | -                  | 20                 | 40                 |
| Сақталуы, %                          | 100                | 80                 | 60                 |

2-ші тәжірибе тобындағы 10 бұзаудан 8-і аурудан жазылғандығы анықталды, аурудың орташа өту ұзақтығы  $7,2 \pm 1,5$  тәулікті құрады, алғашқы 3 тәулік ішінде бірде-бір бұзау аурудан айықпады; 3-7 тәулік ішінде 4 (40%); ал 7-10 тәулік ішінде 4 (40%) бұзау толық жазылды, 2 бұзау өлімге душар болды (20 %), аурудан айығу көрсеткіші 80 % болды.

Ал 3-ші тәжірибе тобындағы 10 бұзаудан алтауы аурудан жазылды (60%), аурудың орташа өту ұзақтығы  $9,1 \pm 1,6$  тәулікті құрады, 4 бұзау өлімге ұшырады (40%); аурудан айығу көрсеткіші – 60% болды.

Сонымен қатар біз тәжірибе топтарындағы бұзаулардың салмақ қосу көрсеткіштерін анықтадық (2-ші кесте). Әр топтағы бұзаулар 10 бастан тәжірибе және бақылау топтарына бөлінді. Дәрілік өсімдіктер жиынтығын қолданар алдында сынақ топтарындағы бұзаулардың тірідей салмағы өлшеніп алынды, сонымен қатар қайталап өлшеу препараттарды қолданғаннан кейінгі 10 және 30 тәуліктерден кейін жүргізілді.

2-кесте. Фитопрепараттың бұзаулардың салмақ қосу көрсеткішіне әсері

| Топтар             | Дене массасы, кг          |          |          | Орташа тәуліктік салмақ қосуы, гр | Абсолюттік салмақ қосуы, кг |
|--------------------|---------------------------|----------|----------|-----------------------------------|-----------------------------|
|                    | Препаратты бергенге дейін | 10-күні  | 30-күні  |                                   |                             |
| 1-ші тәжірибе тобы | 26,2±1,8                  | 30,2±2,2 | 42,5±2,3 | 410,0±5,8                         | 12,3±2,2                    |
| 2-ші тәжірибе тобы | 26,4±1,9                  | 28,6±2,1 | 39,2±2,2 | 353,3±4,6                         | 10,6±2,4                    |
| 3-ші тәжірибе тобы | 26,1±1,9                  | 28,1±2,5 | 37,2±2,2 | 303,3±5,5                         | 9,1±2,5                     |

Препараттарды қолданғанға дейін барлық сынақ тобындағы бұзаулардың тірідей салмағы салыстырмалы түрде бірдей болғандығы байқалды. 10 тәуліктен кейін 1-ші тәжірибе тобындағы бұзаулардың салмақ қосуы 2-ші және 3-ші тәжірибе топтарындағы бұзаулармен салыстырғанда, тиісінше, 1,6 және 2,1 кг-ға, ал 20 тәуліктен кейін 1-ші тәжірибе тобындағы бұзаулардың салмақ қосуы 2-ші және 3-ші тәжірибе топтарындағы бұзаулармен салыстырғанда, тиісінше, 3,3 және 5,3 кг-ға жоғары болатындығы анықталды.

1-ші тәжірибе тобындағы бұзаулардың тәуліктік салмақ қосу көрсеткіші орта есеппен 410,0±5,8 гр болса, 2-ші және 3-ші топтарда бұл көрсеткіш 1-ші топпен салыстырғанда, тиісінше, 56,7 және 106,7 грамға кем болды. Абсолюттік салмақ қосуы 1-ші тәжірибе тобында 12,3±2,2 кг болса, ал салыстырмалы 2-ші, 3-ші топтардағы бұзауларды біршама төмендеу болатындығы анықталды.

#### Қорытынды

Сонымен жоғарыда аталған мәліметтерді қорытындылай келе, тікенекті шомырт дәрілік өсімдігінен дайындалған тұнбамен кешенді түрде емдеу диспепсиямен ауырған бұзауларға тиімді әсер ететіндігі, сондай-ақ олардың салмақ қосу көрсеткіштеріне айтарлықтай жоғарылатуға септігін тигізетіндігі анықталды.

#### Әдебиеттер

1. Соколова О.В., Шилова Е.Н. Технологические факторы профилактики болезней телят в современных промышленных комплексах// Мат. Межд. науч.-практ. конф., Воронеж, 2015.-С. 407-411.
2. Григорьева Г.И., Арбузова А.А., Кульчицкая М.А., Панитков М.А. Роль микроорганизмов (бактерии, вирусов) в возникновении желудочно-кишечных заболеваний новорожденных телят// Ветеринарная патология.-2005.-№4.-С.108-113.
3. Шарипбаев Н.Ш. Пайдалы өсімдіктерді мал дәрігерлігінде қолдану.-Алматы.-Издательство «Қайнар», 1988.-149 с.
4. Куkenов М.К., Рахимов К.Д. Лекарственные растения Казахстана и их использование. –Алматы, 1996.-149 с.
5. Мазнев Н.И. Высокоэффективные лекарственные растения// Большая энциклопедия народной медицины. Москва.- 2013.-605 с.
6. Заманбеков Н.А., Байзырахмет Е. Теңіз балдырларының диспепсия ауруына шалдыққан бұзаулардың қан сарысуы құамындағы жалпы белок және белок фракцияларының динамикасына әсері// ҚазҰАУ-нің ғылыми журналы, «Ізденістер, нәтижелер» №3-4, Алматы, 2011.-6-9 б.

Күлмесханқызы Т., Заманбеков Н.А., Турыспаева Ш.Д.

## ЛЕЧЕБНАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ НАСТОЯ, ИЗГОТОВЛЕННОГО ИЗ ТЕРНА КОЛЮЧЕГО ПРИ ДИСПЕПСИИ ТЕЛЯТ

### *Аннотация*

В данной статье приводятся сведения о лечебной эффективности настоя, изготовленного из растения терна колючего при диспепсии телят. Полученные результаты исследований свидетельствуют о высокой лечебной эффективности комплексного применения настоя при диспепсии телят, а также способствует значительному повышению прироста их живой массы.

**Ключевые слова:** растение, настой, фитопрепарат, диспепсия, резистентность, доза.

Kulmeskhankyzy T., Zamanbekov N.A., Turyspaeva Sh.D.

## THERAPEUTIC EFFICACY OF AN EXTRACT PRODUCED FROM THE BARBED THORNS FOR DYSPEPSIA OF CALVES

### *Summary*

This article provides information on the therapeutic effectiveness of an infusion produced from the plants of barbed thorns for dyspepsia of calves. The obtained results indicate a high therapeutic efficiency of complex application of infusion for dyspepsia of calves, and also contributes significantly to the growth of their live weight.

**Key words:** plant, infusion, herbal remedies, dyspepsia, resistance, dose.

ӘОЖ: 637.146.23:303.642.022(045)

Майканов Б.С., Тлеулесов Р.Б., Байниязов А.А., Жанабаева Т.Қ., Айдарова А.

*С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Астана қ.*

## ҚЫМЫЗДЫҢ ҚҰНАРЛЫҒЫ МЕН САПАСЫНЫҢ КӨРСЕТКІШТЕРІН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТҮРДЕ БАҒАЛАУ

### **Аңдатпа**

Бұл мақалада Астана қаласындағы «Еуразия» сауда орталығына бірқатар шаруа қожалықтарынан сатылымға шығатын қымыздың сезімдік көрсеткіштері мен қышқылдығын, майлылығын, ақуыз мөлшері бойынша сандық және сапалық көрсеткіштерінің салыстырмалы бағасын анықтау келтірілген.

**Кілт сөздер:** қышқыл сүт сусын, күбі, торсық, саба, саумал.

### **Кіріспе**

Қазақстан бие өсіру мен одан қымыз өндірудің тарихи отаны болып саналады. Көшпенділер көне заманнан бие сауып қымыз өндіру технологиясын сол көшіп-қону жағдайына қолайлы етіп ойлап тапқан. Сол кездің өзінде де қымыздың емдік қасиетін біліп, арнайы қолданып отырған. Сондықтан, қазіргі кезде Қазақстан Республикасында соңғы жылдары кластерлік-инновациялық даму бағдарламасы бойынша ауыл шаруашылығына көп көңіл бөлінуде. Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығы өнеркәсібінің қарқынды дамуына байланысты, сүттен алынатын өнімдердің де көлемі ұлғайып келеді [1].